

OSMANLI SARAYINDA KADIN MODASI

Women's Fashion In The Ottoman Palace

Azime KAYA

Nişantaşı Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Fakültesi Tekstil Ve Moda Tasarımı Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE

Prof. Dr. Hülya TEZCAN

Nişantaşı Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Fakültesi Tekstil Ve Moda Tasarımı Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel giyim tarzı, eski Türk uygarlıklarından bu yana çeşitli coğrafi kültürlerden etkilenmiş ve şekillenmiştir. Saray halkının ve halkın kıyafetleri birbirinden oldukça farklıdır. Halk, pamuklu kumaşlardan yapılmış daha sade giysiler giyerken, Osmanlı haremde padişah ve cariyeler gösterişli ve eşsiz süslü giysiler giyerlerdi. Osmanlı saray kadınının giyim, aksesuar ve kumaş tercihleri de halktan farklıdır. Osmanlı döneminde saray kadınlarının ve saray kadınlarının giyimleri de dönemin siyasi, kültürel ve coğrafi konumlarından etkilenmiştir. Giyim zevkleri ve tercihleri farklıydı. Bunda eski Türk geleneksel giyim kültürünün de etkisi büyüktür. Saray kadınları, hiyerarşik konumlarını kıyafetlerinin ve aksesuarlarının gösterişliliği ile belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Dönemi, Kadınlar, Giysiler, Kumaşlar

ABSTRACT

The traditional clothing style of the Ottoman Empire has been influenced and formed by various geographical cultures since the old Turkish civilizations. The dress of the people of the palace and the people is quite different from each other. Clothing has ceased to be just a covering and has become a sign of status and has meanings like magnificence. While the people wore simpler clothes made of cotton fabrics, the sultans and concubines in the Ottoman harem wore ostentatious and unique ornate clothes. The clothing, accessories and fabric preferences of the Ottoman court woman are also different from the people. The clothing of courtiers and public women in the Ottoman period was also influenced by the political, cultural and geographical locations of the period. Clothing tastes and preferences varied. The effect of the ancient Turkish traditional clothing culture is also great in this. The women of the palace indicated their hierarchical status with the ostentatiousness of their clothing and accessories.

Key Words: Ottoman Period, Women, Clothes, Fabrics,

1. GİRİŞ

Osmanlı imparatorluğu çok geniş topraklarda hüküm sürdüğünden pek çok kültürden etkilenmiştir. Osmanlı imparatorluğunda kadın giysileri orta Asya ve Selçuklu izleri taşımaktadır. Saray kadınlarının giyimi halk kadınına göre çok daha zengin ve özenlidir. Haremden çıkmayan bu kadınlar mevkilerine göre giyinirlerdi. Osmanlı imparatorluğundaki saraylı kadınlar elmas, inci ve sırma işlemeli kaftan, içine ipek kumaştan dikilmiş üzeri yine mücevherlerle süslenmiş sırma işlemeli yanları yırtmaçlı elbise giyer bele de kuşak kullanırlardı. Özellikle haremdaki kadınlar ilk olarak mücevher veya işlemlerle süslü külah biçimli başlık takarlardı, külahın tepesinden ince bir örtü elmas bir iğne bulunurdu. Saraylı kadınların müzikten sanata ve görgü kurallarına kadar her konuda aldıkları eğitim onları ince zevkli, zarif kadınlar haline getirmiştir. Osmanlı imparatorluğun 'da ise Haseki Sultan ve Cariyelerin Giysileri farklılık gösterirdi. Padişahın ilk erkek çocuğunu doğuran Haseki Sultan değerli kumaştan giysiler, takılar ve özel kürklerle donatılırdı. Cariyelerde oldukça gösterişli giysiler giyerlerdi. Osmanlı saraylı kadının giyimi üç temel parçadan oluşmaktadır. Bunlar gömlek, kaftan ve şalvardan oluşur. Oldukça bol olan şalvar kemerle belden ve bol paçaları bilekten büzerek tutturulurdu. Gömlekler yerlere kadar uzanan krem tonu renklerdeki bürümcük kumaştan dikilirdi. Gömlekler uzun kollu olmakla beraber, kol ağzında ve yakasında oyalarla süslenirdi. Gömlek üzerine giyilen kaftanlar genellikle kısa kollu olurdu. Kaftanlar kışın iç astarı kürk ile kaplanırdı. Bu kürkler genelde sincap, samur, zerdava, kakım gibi hayvanların postlarından seçilmiştir. (Tezcan, 2021, s. 557-592)

2. OSMANLI İMPARATORLUĞUN DA SARAYLI KADININ KUMAŞ TERCİHLERİ

Osmanlılar kumaşın kaliteli ve özellikli olmasına, desenin gösterişli, işçiliğin kusursuz olmasına özen göstermiş, giyimi sanata dönüştürmüştür. Osmanlı Sarayında da kullanılan altın ve gümüş karışımı telle dokunmuş değerli kumaşlar, canlı, parlak görüntüleri, özenli desenleriyle dikkat çeker. Bu değerli kumaşların hiçbir parçası ziyan edilmemiştir. (Görünür, 2010, s. 17-18). İstanbul ipek yolu üzerinde olduğu için doğudan gelen pek çok kumaşın geçiş yolu ve uğrak noktası olmuştur. Osmanlı'da kumaşlara dokuma tekniklerine göre isim verilmiş olup gruplandırılmıştır. Saray nakkaş hanelerinde nakkaşlar pek çok desen üretmişler, bu desenleri başta ipek olmak üzere pek çok dokuma ustası kumaşa dönüştürmüştür. Osmanlı'da özellikle sarayda kullanılan kumaş türleri; Kadife, Kemha, Çatma, Seraser, Hatayi ve Zerbaft, Atlas, Kutnu, Gezi, Selimiye, Canfes, Serenk, Sevayi, Damask olmuştur (Koçu, 1967, s. 38) 1400'li yılların başından itibaren ipekçilik geleneğine sahip Bursa, İran ipeğinin antreposu haline gelmiş ve imparatorluk ipek ve ipekli kumaş ticaretinden en büyük geliri ipekten elde etmiştir. (Tezcan, 1997, s. 49-53) Osmanlıda özellikle sarayda kullanılan kumaş türleri; damask, kemha ve kadifedir.

- 1) Damask: Bu kumaşta desenler tek çözü-tek atkı grubu dokuma ile oluşturulur.
- 2) Kemha: Kumaş desenleri çözü takviyesi veya atkı takviyesi ile oluşturulur.
- 3) Kadife: Kadife deseni ise hav çözüğü ile yapılmıştır.

Osmanlı dokumaları desen olarak; Timuri Dönemi Uslubu (1336- 1405), Saz Uslubu (1514 – 1540), Saz Uslubu (1514 – 1540), Çiçek Uslubu (1540-1600) 3 bölüme ayırmak mümkündür. Timuri Dönemi Uslubu (1336- 1405): Bu desen uslubunda kökten çıkan ve tüm yüzeyi dolduran kıvrımlar görülmektedir. Bu ince kıvrımlar küçük yapraklar ile süslenmiş ve ara ara altın telle dokunmuş küçük rozet çiçeklerle zengin bir görünüme kavuşmuştur. Saz Uslubu (1514 – 1540): Saz uslubu ise, hayvanlar, iri hançer şeklinde yapraklar, sık bitkilerin yapraklarının deldiği ve çiçeklerin bir arada olduğu bir desen uslubudur. Çiçek Uslubu (1540-1600): Çiçek uslubunda da Hasbahçe'deki çiçekler desen olarak yapılmıştır. Bunlar; bunlar sümbül, karanfil, bahar dalı, zerrin, gül ve laleden oluşan bir desen uslubu olarak oluşmuştur. (Tezcan, 1995, s. 321- 330) ipekli kumaşlar örgü yapısı ve dokuma teknikleri olarak ayrı bir grupta düşünülebilir; Şam İşi (damask), Kemha, Kadifedir. Temel dokumalara göre ise, Bez ayağı, Dimi, Satendir. Osmanlı ipekli kumaşlarının ünü İstanbul ve Edirne sınırlarını aşmış, geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un yanı sıra Avrupa da ipekli kumaş, ipek ve diğer dokuma kumaşlar üretmiştir. 16. Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı sarayında Dokuma sanatı için sanatçıları Yavuz Sultan Selim'in 1514'teki Tebriz seferi dönüşünde Herat 'tan İstanbul'a kendisi getirmiş olup onlar için alan yaratmıştır. Osmanlı'da kaliteli hammadde ve organizasyondaki uyumlu çalışmalarla doğru orantılı olarak üstün özellik ve kalitede kumaş üretilmiş ve hatta Osmanlıların boya konusundaki başarısından dolayı, yurtdışından da boyanmak için kumaş gönderilmiş ve boyanmıştır (ÖZTOKSOY, 2007). Osmanlı da özellikle saray için dokunan kumaş ağır işçilik ve altın, gümüş gibi değerli tellerle de dokunurdu. Osmanlı İmparatorluğuna saray halkı ve yöneticisi günlük ve merasim giysileri, pahalı malzemeleri, gösterişli süsleri ve teknik üstünlükleri ile normal halktan farklı olmuştur. Osmanlı Padişah'ının ve yöneticilerin her alanda kullanmış oldukları dokuma örnekleri "Saray Dokumaları" olarak gruplanır ve incelenir (Uğurlu, 1992).

2.1. Saraylı Kadınların İç Giysileri

Sarayda giyilen giysilerin kumaşında rengin de bir anlamı vardı ve bu giysileri sadece saraylı kadınlar giyerlerdi. Bu giysilerin aynı renk ve kumaşına halk kadınının ulaşması zordu. Osmanlı' da 17. Yüzyılda saraylı kadını ev içi giyimi olarak ipekli dar kesim şalvar giyerlerdi. Şalvarın üzerine ise yanları bol, yerlere kadar inen v yakalı giysiler giymişlerdir. (Gürtuna, 1999, s. 27) 18. yüzyıla gelindiğinde kadınlar iç elbise olarak, saten veya altın işlemeli brokar kumaşlar, önü açık, ilik ve düğmeli tercih etmiştir. En çok ipekli dokumalar kullanılmıştır. Özellikle elbiselerin kolları bileklerinde daralmalar yapılmış ve bu kısımlar dirseğe doğru çekilerek, boğumlu bir görüntü kazanmıştır. Haremdeki kadınların kullandığı kemer gibi aksesuarlar belin hemen altından beli sıkmadan bağlanan, üzeri işlemeli kadife, saten, deri veya kaşmirden yapılmıştır. (ARIĞ, s. 148) Saraylı kadınların, yazın bürümcük isimli ince kumaştan topuklara kadar giydikleri uzun gömlekler özel renk ve süslemeye sahiptir. Elbiselerinin altına giyilen şalvar topuk üstünden bir ince bel bağı ile bağlanmıştır. Yazlık kıyafetlerde, dış elbise ince bir kumaştan yapılmış üç etek tarzında bir elbisedir. Giydikleri elbiselerin önü açık kolları kısa, kol, yaka ve kol yırtmacı kenarları harçlar ile süslenmiştir. Ayrıca yakasından gömleğin fırfırlı yakası kullanılmıştır ve çeşitli işlemler ile süslenmiştir. 19. yüzyıl da giysi seçimleri olarak özellikle üç etek ve dört etek denilen yanları yırtmaçlı,

önü açık, belden birkaç adet düğmeli, boyu yere kadar uzanan modeller tercih edilmiştir. 19. yüzyılda Topkapı Sarayında haremdeki kadınlar giyimlerinde genelde topluklara kadar uzun; diba, damask ve canfes gibi zamanın çok değerli ipeklerinden hazırlanmış elbiseler kullanmıştır. Özellikle yüksek mertebeden olan kadınlar altın ya da gümüşlü tellerle dokunmuş kumaşları giymişlerdir. Birçok giysinin “U” şeklindeki derin göğüs dekoltesi, giyenin zenginlik derecesine ve mertebesine uygun değerinde bir mücevherle bezenmiştir. Kaftan kollarının ucu ve etek ucu ipekten tığ oyaları ile süslenmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde, şalvarların dikiminde canlı renklerle dokunmuş kaliteli kumaşlar tercih edilmiştir. Saraylı kadınlar iç giyimi olarak, vücut hatlarını belirten rahat şalvar şeklinde içlikler kullanmışlardır.

2.2. Osmanlı Saraylı Kadınının Sokak Giysileri

Dışarı çıkan Osmanlı kadınları genellikle kıyafetleri üzerine ferace veya çarşaf giyerlerdi. Sokakta yüzlerini de yaşmak ile örtmeyi tercih ederlerdi. Sokak giysisi olarak feraceler açık mavi, toz pembe, havai mavi, açık yeşil gibi uçuk renkte yapılan bol bir giysilerdir. Aksesuar seçimlerinde değerli taşlar ve madenler kullanmışlardır. Saraylı Kadınlar günlük yaşamlarında altta şalvar, üstte gömlek veya iç entarisi üzerine de kısa veya uzun kaftan giyerlerdi (Gürtuna, 1999, s. 23-24). Osmanlı da 17. Yüzyılda varlıklı kadınlar ev içi giyim olarak süslü ve gösterişli giysiler giymiştir. Şeffaf, seyrek dokumalı, yerlere kadar uzanan bol kesimli, moda göre süslenmiş beyaz gömlekler kullanırlardı. Açık renk gömleklerin altına uzun donlar, ayaklarına ise renkli çoraplar giymişlerdir. Gömleklerini kalçalara kadar uzanan nervürlerle bezemişler, üzerine hırka giymişler ve giysilerini mücevherlerle tamamlamışlardır (Gürtuna, 1999, s. 23-24). Osmanlı haremdeki kadınlar sarı pabuç giyerler ve dönemin giyim kültürünü taşırlardı. Haseki Sultan ise uzun altın işlemeli entariler giyerler ve kürk yakalı seraser kaftanlarla tamamlarlardı. Padişahların kız kardeşleri genç sultanlar ise özel dikilmiş çiçek motifli, ipekli ve altın yaldızlı işlemeli entariler giymişlerdir (Gürtuna, 1999, s. 28-29). Osmanlı da 18. yüzyıl da saraylı kadınlardan Valide Sultan ve yüksek derecedeki cariyeler yani padişahın gözdeleleri samur kürk giyerdi. Bu kadınlara özel daire tahsis edilirdi. Saraylı kadınlar saçlarına oldukça özen gösterir, saçları örerler ve mücevherlerle süslerlerdi. Başlarına ise son derece süslü hotozlar takarlardı. Boyunlarına değerli gerdanlıklar takarlardı ve değerli taşlarla süslenmiş kemerler kullanırlardı (Gürtuna, 1999, s. 41). 18. yüzyılda İmparatorluk genelinde başlayan yenileşme hareketleri giyimde de hissedilmeye başlamıştır. Giysilerdeki değişiklikler daha hareketli ve daha derin yırtmaçlarla kendini göstermiştir. Bu dönem de ağır metal süslemeler kullanılmıştır (Tezcan, 2021, s. 557-592). Kadın modasında yaygın olan geleneksel derin göğüs dekoltesi ve yırtmaçlar daha derinleşir ve değişir. Osmanlıda 18. yüzyılın ikinci yarısında da iç kıyafette geleneksel tarzın devam etmiş olduğu görülür. İstanbul’da 1835 tarihinde bulunan Julia Pardoe, Mihriban Sultan’ın düğününe katılır ve kadınların önceki dönemlerdeki gibi şalvar, gömlek ve entari giydiğini görür. (Aydın, 2015, s. 57) 19.yüzyıla kadar kadın ve erkek giyimi pek fazla değişim gerçekleşmemiştir. Giyimi iç gömlek, şalvar ve entari olarak 3 ana grupta düşünebiliriz (Görünür, 2010, s. 16-17) 19. Yüzyıl da Avrupa ile artan ilişkilerle saraylı kadının giyiminde Batı etkileri artmıştır. Kumaş desenlerinde farklılaşma başlamıştır. Sultan III. Selim Üsküdar da yaptırdığı cami avlusunda “Selimiye Kumaş Atölyesi” kurdu muştur. Bu atölyede üretilen Selimiye kumaşından dikilen kaftanlar Avrupa’dan gelen aksesuarlarla süslenmiştir. Batılılaşma yanlısı olan Sultan III. Selim sayesinde saray çevresi ve giyim kültürü de etkilenmiştir. Bu dönemde kadın sultanlar kaftan siparişlerini saray dışına da vermeye başlamıştır. Özellikle Paris’ten gelen mercan süslemeler, inci, fiyonk, pullar elbise ve kaftanlarda kullanılmıştır. Paris’ten sipariş verilen kumaş örnekleri ve model sayfaları üzerinden terzilerle irtibat kurup giysiler sipariş etmişlerdir. İşlemeli, şalaki, sarı yaldızlı, telli, kalemkâr, çubuklu, desenli bürümcükler yaygınlaşmıştır. Astar kumaşı olarak yine tül bent, hümayun ve gaz kullanılmaya devam etmiştir. Renk seçimleri ise leylak, fındıki, pembe, mor, kanarya sarısı, kahverengi gibi olmuştur. Desen olarak çiçekli dallı desenler tercih edilmiştir (Gürtuna, 1999, s. 50-52). Bu dönemde ise kuplu takma kollu ceketler entariler görülmektedir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında ise iki parçalı giysiler görülmektedir. Fransız İmparatoru ve İmparatoriçesi İstanbul’u ziyaretinden sonra İmparatoriçenin buradayken giydiği giysilerden etkilenen Osmanlı kadını giysi siparişlerini Avrupa’dan vermeye başlamıştır. Saraylı kadınların tercihleri olan kumaşlar danteller ve ayakkabıları Avrupa’dan almışlardır. (Tezcan, 2021, s. 557-592)

Gömlek: Kadın gömlekleri giyilirken özellikle yakası açık bırakılır ve zenginlik derecesine göre en uygun mücevherler takılırdı. Gömleklerin kol ağzına ve etek ucuna ipek iplikle tığ ve iğne oyaları yapılmıştır. Gömlekler şalvarların üzerine giyilen, bürümcük ve bunun gibi hafif ipekli ve içine hazırlanan bu giysilerin bol ve dökümlü kolları vardır. Gömleklerin etekleri, üstüne giyilen giysilerin kenar kısımlarından çıkmaktadır. Özenli bir şekilde sade ve düz gösterecek şekilde ince kumaşlar tercih edilmiştir (TÜRÜT,

2011). Osmanlı da 17. Yüzyılda varlıklı kadınlar ev içi giyim olarak da oldukça süslü ve gösterişli giysiler giymiştir. Şeffaf, seyrek dokumalı, yerlere kadar uzanan bol kesimli, moda göre süslenmiş beyaz gömlekler ayaklarına ise renkli çoraplar giymişlerdir (Gürtuna, 1999, s. 23-24).

Cepken: Yelek şeklinde bir dış giysisidir. Bu giysilerin beden boyu oldukça kısa olup dival ve sırma tekniği ile işleme yapılmıştır. Cepken açık yakalı ve düşük kolludur (Görünür, 2010, s. 112-113). Cepken kumaşı kadife veya çuhadandır. Cepkenin kolları dikişli yapılan camadan denilmekteydi. Camadanın kol ve yakalarına işlemeler yapılır ve potur ile tamamlanırdı. Cepkenler, işlemeler ve altın varaklarla süslenirdi. Cepken, günümüzde de Anadolu'da hala kullanılan gömlek değil, gömleğin üzerine giyilen bir giyim türüdür. Çoğunlukla kadife, çuha gibi kumaşlardan yapılanlar altın ve gümüş tellerle işlenmiştir. Bitkisel ve hayvansal motiflerin yanı sıra mimari özellikte olanları da vardır. Cepkenlerin kısa oluşları kalın kuşak bağlama geleneğinden ve bele takılan maden, kumaş ve boncuk kemerlerin, üzerine örtme endişesinden olabilir. Uzunlarına salta ya da sarka denilmektedir. Libade ise hırka ve kolsuz yeleklerdir. Osmanlı da entarilerin ya da şalvarların üzerine cepken giyilmiştir ve fermane, salta, hırka gibi cepken türlerinin kol boyları uzun ve yüzeyleri kapitone dikişli yapılmıştır (TÜRÜT, 2011, s. 67).

Entari: Ev içi kıyafeti olarak nitelendirilir. Aslında, sokak kıyafeti denilen ferace çarşaf gibi dışa giyilen üstlüklerin içine de giyildiği kabul edilen entariler, her kesimden kadın, erkek ve çocuk tarafından kullanılmıştır. Giyim olarak entariler, hafif ipekli ve sade kumaşlardan, daha yumuşak ve vücudu saran konforlu giysiler olarak kullanılmıştır (Tezcan, 1999). Entarilerin etek boyu ayak bileklerine kadar, uzun kollu ve önden açık giysilerdir (TÜRÜT, 2011, s. 60). Osmanlı kadını entarileri 2 şekilde giymiştir. Biri şalvarlı diğeri ise şalvarsız olanıdır. Şalvarlı giyilen üç etekli ve iki etekli şeklinde olmuştur. (Çobanlı & Kanışkan, s. 98) Keşkin açılarla birleştirilen üç etek vücut yapısına göre kalça boyunda yuvarlak şekilde yapılmıştır. Entari kalıbında ve kesiminde batılı teknikler arttıkça takma kol ve manşet gibi özellikler görmek mümkün olmuştur (Görünür, 2010, s. 40). 18.Yüzyılda üretilmiş olan sarı entari ipek üzerine süzeni tekniği ile işlenmiştir. Bulut desenleri ve yapraklarla süslenmiş olup, 18 yüzyıla ait derin yakalıdır (Görünür, 2010, s. 62-63). Üç etek entari ise etek uçları yırtmaçlı ve bu yırtmaçlar kordon tutturma tekniğinde nakışlarla süslenmiştir.18.ve 19. yüzyıl özelliklerine bu entaride rastlanmaktadır. (Görünür, 2010, s. 68-69) Bu döneme ait entariler de Batılılaşma etkileri görmek mümkündür. Entarilerde ağır nakışlar süslemeler ve altın varaklar bolca kullanılır. Koyu mavi, bordo, ekru, krem tonları, lacivert, yeşil, mor ve dore gibi renkler ve tonları sık sık kullanılır. Bir diğeri entari türü de bindallılardır. Bunlar kına gecesi için geline giydirilir. Özellikle bordo renkler üzerine dival ve sırma yöntemleriyle bitki desenleri, askı motifleri gibi çeşitli şekillerde süslenmiş bindallı entarileri kullanılmıştır (Görünür, 2010, s. 110-111).

Gelinlikler: Son dönemlerde krem rengi saten üzerine çeşitli bitki ve çiçek desenleri yine sırma ve dival tekniği ile işlenmiş olup vücuda oturan, karpuz kollu evaze etek kuyruklu modeller kullanılmıştır (Görünür, 2010, s. 212-213). Osmanlı da üç etek gelinlikler de görülmektedir ve bu gelinliklerin belleri kemerlerle tutturulmuştur (Aktepe & Öğr. Gör. Elvin, 2019, s. 341). Şalvar gelinlikler iki parçadan oluşan krem tonlarında ipeklidir Üst kısmı simli, ipekli çiçekli desenli kumaşlardan üretilmiştir. Şalvar kısmı lastikli ve bol işlemelidir (Aktepe & Öğr. Gör. Elvin, 2019, s. 342).

Kürkler: Osmanlı Devleti'nde kürk, ilk zamanlarda daha çok soğuktan korunmaya yönelik bir ihtiyaç iken zamanla lüks haline gelmiştir. Kürkler her zaman kaftanın içine kaplanırdı. Kürkü dışına giymek görgüsüzlük sayılırdı. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek artan ve malî sıkıntıların ortaya çıkışıyla birlikte hükümet tarafından kontrol edilmeye çalışılan bu tüketim II. Mahmut zamanında yapılan yeniliklere kadar devam etmiştir. İstanbul kürk satışı olarak en pahalı pazarlardan biri olmuştur. Kapalı çarşıda büyük kürk üreticileri bulunmuştur (Koçu, 1967, s. 164). Gelinlik üzerine giyilen ve kızıl tilki kürkü olan aynı zamanda hırka niteliğindeki bu giysiler Osmanlı'nın son zamanlarında giyilirdi (Görünür, 2010, s. 220-221).

Yelek: Kolsuz ve önü açık eteği bele kadar kısa olup mintan üstüne ve ceket, salta, cepken altına giyilen bir giyim türüdür. Yelek iki ön parçasının kumaş veya deri olup sırtı örten arka parçası astar bezinden yapılmıştır. Osmanlı'dan günümüz Türkiye'sine kadar o boydan kimselerin süs nümayişlerinden biri, yelek cebine konulan saatin altın veya gümüş kösteğinin bir ucunu yeleşin sol omuzu üstüne konulmuş ve böylece kösteği yeleşin sol kısmı üstünde sarkıtılarak gösterilen yelekler gelmiştir. Bir diğeri adı da camadan olan yelekler kolsuz veya kısa kollu olup genelde esnaf tarafı tercih ederdi (Koçu, 1967, s. 49). Günümüze kadar gelen Osmanlı yelekleri dünyaca ünlenmiş turistik değerini korumaktadır.

Şalvar: Ağı bol olan kalın iplerle bele bağlanan rahat, geniş bir alt giyimidir. Kadınların giydiği şalvarların kumaşı canfes, atlas, savai gibi renkli, düz ve desenlidir (TÜRÜT, 2011). Şalvar, atlas, hataî, selimiye, üstüfe, ipek ve kutnu gibi kumaşlardan ayak bileklerine kadar inen bir boyda dikilmiştir (Çobanlı & Kanişkan, s. 98). Şalvarlar iki etek entari ile giyilir ve birtakım olarak dikilir. Şalvarla giyilen iki etek entariler belde toplanırlar (Görünür, 2010, s. 106-107).

Kuşak: Genellikle şal kumaş olmak üzere değişik kumaşlardan da genişçe bele sarılır, içine; hançer, tütün kesesi, anahtar kesesi, para kesesi konur, cep görevi görürdü. Geleneksel kuşaklar çeşitli şekillerde bağlanarak kullanılır. Osmanlı da bedeni sıkı tutmak için dar kumaş veya şal kullanılırdı. Günlük ev hayatında kadın entarileri, kendi kumaşlarından yapılan ve bir uçkuru andıran dar kuşaklarla bağlanırdı, bu kuşaklar bele ancak bir defa dolanırdı ve önden bir düğümle bağlanırdı (KUZU, 2019, s. 26).

Kemerler: Mücevherli paftaların eklenmesiyle oluştuğu gibi, kadife veya seraser kumaştan hazırlanarak, karşılıklı cevheri çengel tokalarla birbirine bağlanırdı. Osmanlı kadınları beldeki kemeri, özellikle tokasın en değerli ziynet eşyalarından biri olarak kullanırdı. Üzerine değerli taşlar takılırdı. İnce ve kalın olmak üzere kemerler ve kemer tokaları elmas, inci gibi değerli ve parlak taşlarla süslenmiş olup en değerli aksesuar haline gelmiştir. İstanbul'da yaşayan kadınların kullandıkları kemerler saray kadar gösterişli olmasa da bu kemerler de oldukça süslüdür. Altın, gümüş ve değerli taşlarla süslenmiştir (Tekin, 2018, s. 538).

Başa takılan aksesuarlar: Asya coğrafyasında İslamiyet gelmeden önceki dönemde ve Selçuklu döneminde, kadınlar başlarına gösterişli başlıklar takarlardı. Osmanlı kadınları başlarına terpuş denilen başlıklarla süslerlerdi. Osmanlı kadını 19. Yüzyıla gelindiğinde yaşmak denilen şeffaf iki parça tülbenler kullanmıştır (Tezcan, 2021, s. 557-592).

Fes: Biçim olarak kısa, silindik olup tepesinde püskül olan bir başlıktır. Genel olarak kırmızı ya da bordo renktedir. Kadınlar saçlarını iki yandan örgü yapıp ve özel saç bağları ve ziynetlerle süslenmiş saçlar üzerine fes takılmış, sonra da krepler ve örtülerle süslemiştir (Gündüz, Sevüktekin, & Apak, 1997). *Hotoz* kadınların kendi saçlarından veya yemeni yaptıkları ve saire ile yaptıkları baş süsüne denilmektedir (Aktepe & Öğr.Gör. Elvin, 2019). 17. Yüzyılda saraylı kadının başına sorguçlu hotoz taktığı araştırmalarda görülmektedir (Gürtuna, 1999, s. 29).

Çatki: Bir veya iki parmak kalınlığında kadife, ipekli, bürümcük gibi kumaşlarla hazırlanan, üzeri sırma veya renkli ipeklerle işlenmiş bir baş aksesuarıdır. İlk önce saçlar örülür ve sonra saçın dağılmaması için alından arkaya doğru bağlanır. Padişah eşleri de günlük yaşamda alın çatkılarını (kaşbastı) bir sınıf belirleyicisi olarak takmışlardır. Aynı zamanda kınalarda iğne oyası çiçek süsleri ile çatki da tercih edilirdi (Gürtuna, 1999). Osmanlı'nın Tanzimat dönemine kadar kadın Sultanların kullandığı alına takılan aksesuara alın Çatkısı denir (Koçu, 1967, s. 10).

Peçe: Kadınların en çok kullandığı peçe türü siyah iplikten dokunmuş olan baş örtüsü veya onun gibi çarşafa tutuşturulan yüzü örten bir tür kumaştır. Peçeler özellikle dışarı çıktığı zaman yüzü gizlemek için kullanılan örtünme aracıdır. Feracenin yasaklanmasından sonra Türkiye'de yaygınlaşan çarşaf ile birlikte kullanılan peçeler ise çarşafı uygun düşecek şekilde çok farklı renklerde üretilmiştir (Aydın, 2015, s. 57).

Başlık; Osmanlı ve diğer Türk devletlerinde gelin başı süslemesinde kullanılan tacın adına başlık denir. Kadın giyimi olarak 17. yüzyılda sıkça kullanılan altı dar üstü geniş veya altı geniş üstü dar başlıkların bu dönemde kullanıldığı görülmüştür. Yapılan araştırmalara göre hediye gelen kumaşlar arasında atlas ve hataî yanında telli ve nevezuhur hataî gibi yeni kumaş isimleri vardır. 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı ile ticaret yapan Fransız ve İngiliz tüccarları, Osmanlıların zaman içinde taleplerini bundan dolayı yüzyıl başından itibaren Lyon'da Osmanlı talebine yönelik dokumalar üretildiği belirlenmiştir. (Aydın, 2015)

Ayak giyimi: Ayak giyiminde kadın, erkek ve çocuk mes-pabuç giyerdi. Ev içinde mes, dışarı çıkarken üzerine pabuç giyilirdi. Mesler yumuşak meşinden yapılmıştır. Pabuç ise altı sert köseleyle yapılmıştır. 17. yüzyılda saraylı kadınlar ayaklarına mest şeklinde pabuç giymişlerdir. Zaman zaman, mercanlı, incili terlikler, mücevherli ayakkabılar giyerlerdi (Tezcan, 2021, s. 557-592).

3. SONUÇ

Osmanlı saraylı soylu kadın giysileri Orta Asya ve Selçuklu izleri taşımaktadır. Osmanlı kadını entari, üç etek, yelek ve şalvarlar giyerek bu geleneği korumuş, lüks kumaşlar ve aksesuarlarla zenginleştirerek bu

geleneği en üst seviyeye taşımıştır. İstanbul Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altına girmesi ile modanın öncülüğünü yapan saraylı kadının giyim kültürü değişmiş, pahalı kumaşlar, değerli mücevherlerle zenginleşmiştir. Osmanlı saraylarında, kadınlar rütbelerine göre giyinir, takı takar ve değerli kumaşlarla ödüllendirilirdi. Topkapı sarayında haremde yaşayan yüksek mertebede kadınlar Valide sultan, Haseki sultan ve Padişahın kızları eşsiz giysilere sahip olmuştur. Osmanlı kadınlarının giyimini iç giyim, dış giyim ve baş takıları olmak üzere üç bölümde inceledik. Osmanlı kadının giyimi, kumaşı, deseni, dokuması, ipliği ve nakışları ile tam bir sanat eseri niteliğinde olduğunu gördük. Osmanlı kadınlarının giyimleri, saray giyimi, çarşı giyimi (sokak giyimi), şehir kadınlarının giyimi, halk kadınlarının giyimi gibi birçok kategoride incelenebilir. Osmanlı kumaş üretimi bakımından çok zengin bir çeşitlilik gösterir. Tarihi İpek yolu yine tarihi bir şehir olan İstanbul'dan geçtiği için kumaşın özellikle ipeğin pazarı haline gelmiştir. Geçmişten günümüze kadar uzanan geleneksel kumaş ve desenlerimizin günümüzde sanat alanında korunması ve antikacılar da hala bulunabilen kadın giysilerinin doğru ellerde koleksiyonlarda ve müzelerimizde özenle korumamız gerektiğini düşünüyorum.

KAYNAKÇA

- Çobanlı, P., & Kanışkan, Y. (1998). Osmanlı Çini ve Seramiklerinde Giyim Kuşam Kültürü ve Özellikleri. *Sanat & Tasarım Dergisi*, 99.
- Aktepe, D., & Öğr.Gör. Elvin, E. (2019). Osmanlı Dönemi Gelinlikleri ve Başlıkları. *TJSS*.
- Arıç, D. D. (tarih yok). *Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi*.
- Aydın, M. A. (2015). *Büyük İstanbul Tarihi*. M. A. Aydın içinde, *Antik Çağda XXI. Yüzyıl Büyük İstanbul Tarihi*. İstanbul: İ.B.B Kültür A.Ş.
- Görünür, L. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Kadın Giysileri*, İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi.
- Gündüz, F. O., Sevüktekin, M., & Apak. (1997). *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gürtuna, S. (1999). *Osmanlı Kadın Giysisi*. Ankara: Vol. 2261. Kültür Bakanlığı, Yayınlar Dairesi Başkanlığı,
- Koçu, R. E. (1967). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. R. E. Koçu. İçinde Ankara.
- Kuzu, G. (2019). *Osmanlı Dönemi Kadın, Erkek ve Çocuk Giyimi*, Kahramanmaraş.
- Öztoksoy, Ö. N. (2007). 16– 18. Yüzyıl Osmanlı Hint- Babür Kumaş Sanatları Etkileşimleri. Ö. N. Öztoksoy içinde.
- Tekin, R. (2018). XVI. VE XVII Yüzyılda İstanbul Kadının Ziyet Eşyaları. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute*, 535.
- Tezcan, H. (1997). *Bursa'da İpekçilik ve İpekli Dokumacılık*, Kültür ve Sanat. H. tezcan içinde, *Bursa'da İpekçilik ve İpekli Dokumacılık*, Kültür ve Sanat (s. 49-53).
- Tezcan, H. (2021). "Osmanlı Sarayında Kadının Giyim Tarzı", *Osmanlı İstanbul'unda Kadın*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ. Yayını, 557-592.
- TÜRÜT, S. (2011). XVI.-XVII. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Saray Kadın Kıyafetleri ile Halk Kadın Kıyafetlerinin Karşılaştırılması. İstanbul.
- Uğurlu, A. (1992). *Osmanlı Dokumaların da Süs ve İhtişam*.
- Tezcan, H. (1995). *Saray Nakkaşhanesinin Erken Resim Programına Göre*. 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildiri Kitabı, C.III, (s. 321- 330). Ankara.